

Велимир Терзић

ЗАВРШНЕ ОПЕРАЦИЈЕ ЈУГОСЛОВЕНСКЕ АРМИЈЕ 1945. ГОДИНЕ

Народноослободилачка војска и партизани Југославије, све до јесени 1944. године, борили су се на југословенском ратишту усамљени, без икакве оперативне везе са савезничким армијама, удаљени стотинама и хиљадама километара од тадашњих савезничких фронтава. Налазећи се пуне три године у некој врсти непрекидног стратегијског окружења, они су оперисали на Балкану — у дубокој позадини непријатеља, на сплету важних стратегијских комуникација европског Југоистока. Борећи се под најтежим ратним условима — знатно тежим него што се борила иједна друга савезничка армија — са бројно и технички надмоћнијим окупаторским и квислиншким снагама, наша војска је постигла велике стратегијске резултате и дала знатан допринос општесавезничкој ствари. Она је због тога с правом стекла велики углед и признање као снажна армија и моћан фактор на балканској ратној позорници.

У јесен 1944. хитлеровска Немачка већ је била политички потпуно усамљена, економски изолована и блокирана, стратегијски потпуно окружена, јер су се савезничке армије са свих страна приближавале њеним границама. На свим фронтovima Немци су се очајнички бранили, настојећи свим силама да поред осталог (користећи се колебљивошћу и неискреношћу неких западних савезника) одложе дан свог коначног пораза — своју потпуну и безусловну капитулацију, коју су антифашистички савезници енергично и упорно захтевали. Држећи се Хитлерове неодрживе концепције „бранити све и по сваку цену“, ОКВ¹ (Oberkommando der Wehrmacht) сачекала је велику јесењу савезничку офанзиву на свим фронтovima са снагама разбацаним по читавој Европи, у кордонском распореду и без већих стратегијских резерви. Она је у то време на Југоистоку имала:

1) Групу армија „Ф“, под командом генерал-фелдмаршала фон Вајкса (Weichs), који је уједно био и врховни командант Југоистока (са штабом у Београду, од средине октобра у Осигецу а затим у Загребу). У њеном саставу налазиле су се:

¹ Немачка Врховна команда.

— Армијска група „Фелбер“ (или Армијска група „Србија“, коју је на територији Србије, 26. септембра 1944, образовао дотадашњи војно-управни командант Југоистока генерал Фелбер (Felber), састава: 1. брдска дивизија, 7. СС-дивизија, „Принц Еуген“ 117. ловачка дивизија, 1. и 2. пук „Браденбург“,² 29. моторизована бригада, борбена група „Фишер“ (Fischer), 5. СС моторизовани полицијски пук, три полицијска добровољачка пука и друге помоћне јединице (батаљони фалксдајлера), с тим што су јој касније, крајем септембра и почетком октобра, били хитно упућени као појачања извесни пукови и батаљони из 2. оклопне армије 21. брдског армиског корпуса, па чак и ваздушним путем неке снаге од окупационих трупа из Грчке. (између осталих и 34. корпусни штаб). Ова група имала је задатак да брани територију Србије.³

— Друга оклопна армија, под командом генерала Де Ангелиса (De Angelis), у Црној Гори и у НДХ, састава: 15. брдски армијски корпус, 5. СС-брдски армијски корпус, 69. резервни армијски корпус за специјалну употребу. Армија је имала задатак да брани јадранску обалу.

2) Групу армија „Е“ генерал-пуковник Лера (Löhr) у Грчкој (са штабом у Солуну), потчињавају врховном команданту Југоистока генерал-фелдмаршалу фон Вајксу, састава: 68. армијски корпус, 21. брдски армијски корпус, 22. брдски армијски корпус, 91. армијски корпус, Команда посаде Крита (две дивизије) и Команда Источног Егеја (око две дивизије), као и већи број посадених и обласних јединица и батерија, у укупној јачини (са морнарицом и ваздухопловством) око 350.000 војника, са задатком да брани Грчку.

У Истри и Словеначком приморју налазио се 97. армијски корпус, који је био потчињен групи армија „Ц“ у Италији (а од 25. априла 1945. врховном команданту Југоистока), док су војне и полицијске јединице у осталом делу Словеније биле под командом вишег СС и вође полиције Резенера (Rösener), чије је седиште било у Љубљани.

Квислиншке снаге у Југославији биле су веома јаке и налазиле су се под немачком командом. Усташко-домобранске јединице, распоређене углавном на територији Хрватске, износиле

² Било је предвиђено да се у Бору формира дивизија „Браденбург“, али до тог формирања није дошло.

³ Армијска група „Фелбер“ престала је да постоји после ослобођења Београда. По избијању совјетских снага од Жагубице на Мораву, код Велике Планае, Група је преполовљена на два дела. Део снага северно од поменуте линије (1. брдска дивизија, два пука „Бремдеибург“ и неке полицијске јединице) и даље је остао под командом Фелбера, а снаге јужно од поменуте линије (14. пук 7. СС — дивизије, делови 117. дивизије, полицијске јединице, као и снаге упућене почетком октобра као појачање Армијској групи „Фелбер“: пуковска група 297. дивизије и пуковска група 181. дивизије) потпале су под Штаб 34. армијског корпуса и ушла у састав Групе армија „Е“.

су: 23 домбранске и 14 усташких бригада, два самостална пука око 20 жељезничко-стражарских батаљона и већи број јединица помоћних служби. Четничке и Недићевске трупе, распоређене у главном у Србији, имале су укупно око 60.000 људи, формираних у разне јединице.

У великим савезничким јесењим офанзивама против Немачке постигнути су крупни резултати. Црвена армија, која је за све време рата носила највећи терет на својим леђима и везивала за себе главне фашистичке снаге, избила је на Вислу, а неке њене јединице, брзо ослободивши Румунију и Бугарску, 6. септембра избиле су на нашу источну границу код Турн Северина и 14. септембра код с. Клокочевац ступиле у додир са деловима наше 25. дивизије.⁴ После ослобођења источне Србије дела Шумадије и западне Србије, Народноослободилачка војска Југославије, уз садејство и помоћ Црвене армије, ослободила је Београд 20. октобра, док су британске јединице, још почетком октобра, ушле у раније евакуисану Атину. Црвена армија брзо је избила на средњи Дунав, док је наша војска, по ослобођењу Србије, ослањајући се десним крилом код ушћа Драве на Црвену армију убрзо образовала стратегијски фронт: Срем — р.Дрина. Кеселринг (Kesselring) још се упорно држао у Италији јужно од р. Поа, на положајима у северним Апенинима, спречавајући продор савезничких трупа у Ломбардију. На западном фронту савезничке трупе избиле су на Рајну.

Иако је после нових пораза било бесмислено свако даље вођење рата, ипак се Хитлер одлучио да иде до краја. Тренутно загишје после јесење офанзиве антифашистичких савезника повећало је његове илузије. Хитлер је у то време још увек веровао да ће међу овим савезницима доћи до расцепа и да ће он на тај начин избјећи пораз. У том циљу предузео је потајно велику дипломатску активност преко неких неутралних земаља да успостави везу са англо-Американцима у циљу разбијања антихитлеровске коалиције и ублажавања предстојећег пораза. Међутим, те његове наде су пропале исто онако као и његове наде у тзв. „тоталну мобилизацију“ и „трајно оружје“. Хитлер није потценио опасност која му је претила са Балкана, пошто су срета Средње Европе са те стране сада стајала отворена пред јединицама Црвене армије и наше НОВ. Зато је ОКВ, после пада Београда, предузела хитне мере да се немачки фронт на средњем Дунаву што пре успостави и организује, настојећи да низом упоришта у долинама Дрине, Босне и Уне наслони десно крило на Јадранско море а лево на средњи Дунав.

Тежиште одбране Балкана лежало је у одбрани београдског стратегијског чвора. Његовим ослобођењем, односно избијањем

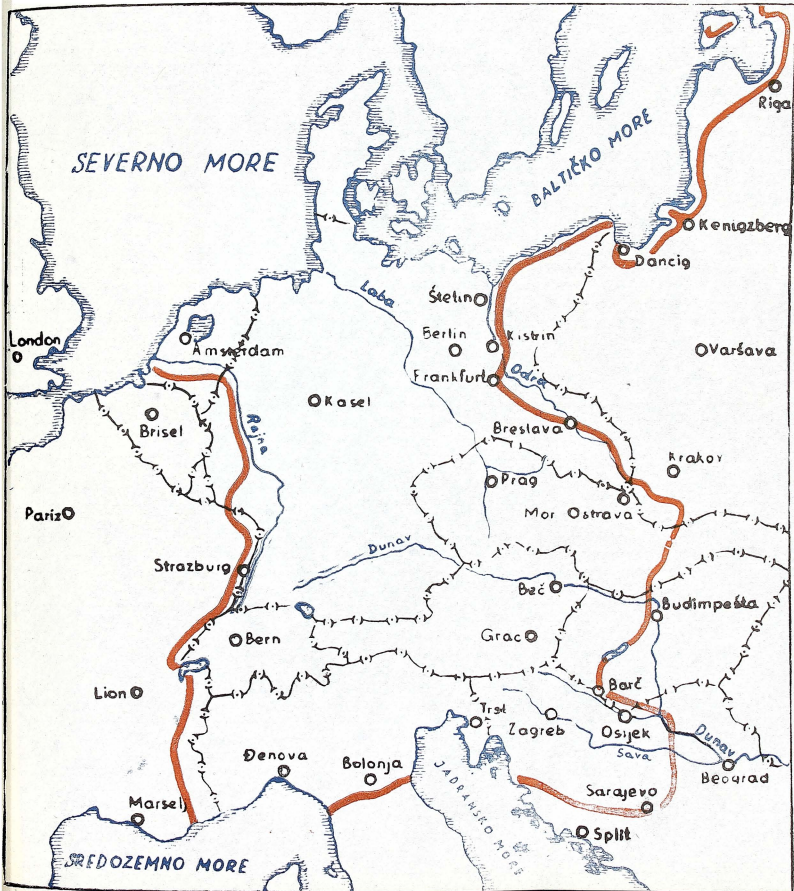
⁴ Веза са јединицама Црвене армије успостављена је још 12. септембра кад су представници Главног штаба Србије прешли у Румунију и ступили у контакт са Штабом 68. корпуса Црвене армије.

Црвене армије у Панонску низију — на средњи Дунав знатно су отежане стратегијске могућности ОКВ у погледу организовања и даљег одржавања неког стабилног фронта јужно од Саве, јер су била отворена врата у Панонску низију, према Будимпешти и Бечу. Зато је још 6. септембра, непосредно пред испадање Бугарске, Група армија „Е“ добила наређење за евакуацију грчких острва и Пелопонеза, а 3. октобра јој је било наређење напуштање Грчке, јужне Албаније и јужне Македоније. У садејству са Групом армија „Ф“ нови фронт је требало организовати на линији: Тирана — Скопље — р. Ј. Морава — р. Тимок — Турн Северин. Пошто је у Београдској операцији Армијска група „Фелбер“ била потпуно разбијена и делом уништена, то је Група армија „Е“ била присиљена да се повлачи долином Ибра и Западне Мораве ка Дрини и да се, касније, преко Санцака, Црне Горе и Босне пребаци северно од Саве ради затварања правца према Загребу, с тим да и даље држи везу са Јадраном ослањајући се на реке Босну, Уну и Купу.

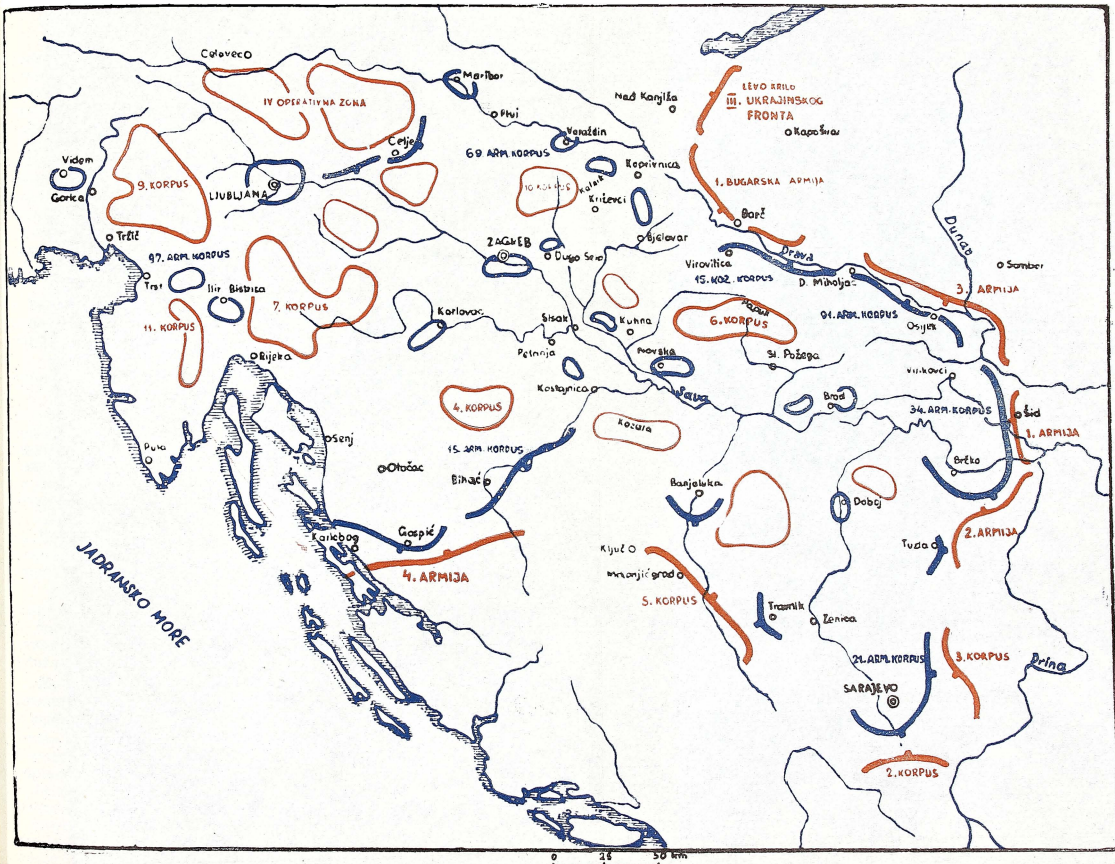
Народноослободилачка војска је у тим јесењим данима имала 52 дивизије, односно 198 стрељачких бригада, сврстаних у 17 корпуса, затим 14 артиљеријских бригада, 2 ваздухопловне дивизије, 1 тенковску, 1 инжињерску и 1 жељезничку бригаду, око 60 партизанских одреда и многе помоћне јединице безбедности широм читаве земље.

После ослобођења Београда, непријатељске снаге у Грчкој настојале су свим силама да се преко Србије, Санцака, Црне Горе и Босне што пре повуку у долину Саве. Наше јединице у Македонији, Србији, Црној Гори и Босни добиле су задатак да спрече ово повлачење. У том циљу, 15, 16. и Брегалничко-струмички корпус у Македонији, 13. и 14. корпус у Србији, у садејству са јединицама отечествено-фронтовске Бугарске, затим 2 корпуса у Црној Гори и Херцеговини, 8. корпус и ратна морнарица у Далмацији и на Јадрану, као и Јужна оперативна група дивизија у источној Босни и 5. корпус у долини Босне — чинили су крајње напоре да осујете повлачење Групе армија „Е“ према северозападу. Иако се није успело да се пресече одступница овим немачким снагама, ипак су ти напори дали доста богате резултате. Многобројне непријатељске јединице су уништене и заробљене а многе су биле принуђене да оставе своју технику и да се, тако рећи, десетковане, само са лаким наоружањем, пребаце преко Саве. Нарочито су настрадале немачке трупе које су се повлачиле преко Црне Горе, Санцака и Босне. Тако су до краја 1944. дефинитивно ослобођене Македонија, Србија, Црна Гора и Далмација, као и највећи део Херцеговине, и створен је релативно стабилан стратегијски фронт наше војске, нарочито на линији Дунав — Срем — Дрина, који је, захваљујући успесима наших јединица на оперативним подручјима између Саве и Јадрана, већ почетком 1945. продужен од Дрине преко Неретве до Јадранског мора.

LINIJA FRONTA SAVEZNIČKIH SNAGA U PROLEĆE 1945 PRED ODLUČUJUĆU OPŠTU OFANZIVU

RASPORED OBOSTRANIH SNAGA NA JUGOSLOVENSKOM RATIŠTU PRED POČETAK OPŠTE OFANZIVE U PROLEĆE 1945. GODINE

У току зиме Хитлер је, у неуспешним противофанзивама у Арденима и код Блатног језера, изгубио последње оперативно стратегијске резерве и на тај начин коначно запао у безизлазну ситуацију. На југословенском ратишту настао је тада краћи предах у операцијама. Наиме, требало је извршити све потребне припреме за коначно ослобођење наше земље, а у првом реду стабилитетизовати позадину и усмерити све ратне напоре ка брзом и победоносном свршетку рата. Тако се почетком 1945. приступило реорганизацији наше војске: створене су армије, извршено је преоружање већег броја дивизија новом техником, штабови су попуњени, јединице се формацијски и тактични уздигле на знатно виши степен и, тако спремне, са нестрпљењем су очекивале велику пролећну офанзиву. Првог марта НОВ је преименована у ЈА а Врховни штаб у Генералштаб ЈА.

Долазак Националног комитета, на челу са другом Титом, у Београд, одмах по његовом ослобођењу, убрзао је спровођење у дело свих мера за даље вођење рата и планско усклађивање ратних напора за коначно ослобођење наше земље.

Општа ситуација на савезничким фронтovima уочи велике пролећне офанзиве била је следећа:

На Источном фронту. У току зиме Црвена армија изводила је офанзивне операције дуж целог фронта, и до средине марта, пошто је одсекла знатне немачке снаге у Источној Прусској, ослободила је читаву Пољску, скоро целу Источну Пруску и Померанију, тако да се њен фронт уочи одлучујуће офанзиве налазио на линији р. Одра — Словеначке планине — Естергом — Блатно језеро — р. Драва. Совјетска Врховна команда донела је одлуку да почетком априла предузме општу офанзиву, с тежиштем према Берлину. На крајњем левом крилу Црвене армије, у Мађарској, налазио се нама суседни Ц украински фронт, оријентисан главним снагама према Бечу.

На Западном фронту. Савезници су избили на Рајну и образовали више мостобрана на њеној десној обали. Њихова команда је поставила главни циљ: да најпре овлада Рурском облашћу, а затим да крене ка Берлину, у сусрет Црвеној армији, усмеравајући тежиште операција у североисточном правцу.

На Италијанском фронту. Савезници су искористили настало затишје у току зиме 1944/45. нарочито за реорганизацију, попуњу и снабдевање својих трупа, припремајући се за последње офанзивне операције. Испред линије језеро Комакно — Болоња — Тоскански Апенини, коју су држали Немци, савезници су били спремни да отпочну велику офанзиву почетком априла, и то: 8. британска армија општим правцем Ферара — Падова, 5. америчка армија, неколико дана касније, правцем Модена — Верона, у циљу уништења немачких снага у рејону Болоње и брзог изласка главних снага у долину Поа, с тим да се тежиште операција, после тога, усмери према Аустрији. (Види скицу 1).

На Балканском (југословенском) ратишту. Двадесет трећег марта је командант Групе армије „Е“ примио дужност команданта Југоистока од команданта Групе армија „Ф“. Тиме су и 15. брдски армијски корпус и 69. резервни армијски корпус ушли у састав Групе армија „Е“. Група армија „Е“, која је још држала фронт у Југославији, имала је задатак да затварањем савског правца, главним снагама од истока и помоћним снагама од Трста заштити четвороугао Трст — Целовец — Марибор — Загреб у области горње Саве, Драве и Соче, као изванредно важну стратегијску зону на споју Групе армија „Ц“ у Италији и Групе „Југ“ у западној Мађарској.

Немачки фронт у Југославији тада није био непрекидан и тактички повезан. Док је у Срему непријатељ држао непрекидан фронт рововског типа, догле је јужно од Саве, у долинима њених десних притока: Босне, Врбаса, Уне и Купе, држао више упоришта — посада на комуникацијским чворовима, да би пошто-пото одржао везу са средњим и горњим Јадраном, с једне, и обезбедио десни бок снага на Сремском фронту које су затварале савски правац, с друге стране. Немци су били принуђени да држе истакнути фронт у Срему да би сачували Брод преко кога је ишла једина комуникација за повлачење трупа Групе армија „Е“, које су се налазиле јужно од Саве. У том циљу они су и даље упорно држали велика упоришта: Сарајево, Бању Луку, Бихаћ, Госпић, Сисак, Карловац и др. Са тако истакнутим фронтом према југоистоку између Саве и Драве, ОКВ је уствари обезбеђивала бокове обеју великих немачких групација у долини Поа и у западној Мађарској, тј. Групе армија „Ц“ и Групе армија „Југ“, као и сплет главних комуникација у области Словеније којима су се ове групације везивале долином горњих токова Саве, Драве и Соче. Чврста решеност Немаца да упорно бране прилазе ка „југоисточним обалама Рајха“ може се видети и по томе што су у току 1944. године по целој дубини западног дела Југославије, од Драве према Јадрану, изградиле више узастопних положаја. (Види скицу 2).

Група армија „Е“, на чијем се челу, са штабом у Загребу, налазио генерал-пуковник Јер (који се веома упорно држао Хитлерове наредбе: „не повлачите се“), крајем марта била је у следећем распореду:

— 91. армијски корпус на сектору Драве (од Даља до Чађавице);

— 15. козачки корпус на Драви западно од Чађавице;

— 34. армијски корпус на Сремском фронту (између Мохова на Дунаву и ушћа Дрине у Саву, и на десној обали Саве од ушћа Дрине до Брчког);

— 21. брдски армијски корпус у долини р. Босне и у рејону Сарајева;

— 15. брдски армијски корпус у долини р. Уне, на простору Лика — Горски Котар — Кордун;

— 69. резервни армијски корпус за нарочиту употребу са једном групацијом на сектору драве од Копривнице до Ормоша, а једним делом у рејону Загреба и Карловца;

— 97. армијски корпус на подручју Истре, Трста и Јулијске Крајине. Поред тога, многобројне посадне јединице СС — трупа по читавој Словенији допуњавале су одбрамбени систем Групе армија „Е“, док се на подручју Хрватске налазило 16 усташко-домобранских дивизија.⁵ Укупне снаге непријатеља износиле су око 300.000 војника.

Наше главне снаге налазиле су се крајем марта на линији: лева обала Драве од Д. Михољца до ушћа Драве у Дунав, кроз Срем од Мохова на Дунаву до ушћа Дрине у Саву, јужно од Бијељине и Брчког, преко пл. Требевић, јужно од Сарајева, јужно од Бање Луке, горњи ток р. Уне, јужно од Госпића, до Карлобага на јадранској обали, у очекивању наређења за почетак велике офанзиве. Поред тога, у западним и југозападним областима, у позадини непријатеља, налазиле су се многобројне наше јединице, као на примјер 6. и 10. корпус у Славонији, 7. и 9. корпус у Словенији, 4. корпус у Кордуну и Банији и 11. корпус у Истри, Горском Котару и Лици. На споју између наше 3. армије и левог крила III украјинског фронта налазила се једна бугарска армија.

У духу концепције о општој савезничкој завршној офанзиви, основне појединости су утаничене планом о координацији завршних операција између Народноослободилачке војске Југославије и савезничких армија у Мађарској и Италији, у фронту 1945, на састанцима у Београду између врховног команданта друга Тита и високих савезничких команданата: маршала Толбухина и фелдмаршала Александера. Са фелдмаршалом Александером је уговорено да наше снаге до 30. марта почну операције из горњег тока Крке и Уне према Лици и Горском Котару, да би на себе привукле снаге 97. армијског корпуса из рејона Истре — Словеначког приморја и на тај начин олакшале савезничку офанзиву према Северној Италији.

Као израз нарочитог признања и поверења од стране савезника, Југословенска армија добила је, у општој савезничкој офанзиви на хитлеровску Немачку, самосталан сектор стратегијског савезничког фронта, сектор између р. Драве и Јадрана, са јасно постављеним стратегијским циљем који се имао постићи. То је било од изванредног моралног и војно-политичког значаја за остварење велике ослободилачке мисије наше војске, која је стајала упорно на гледишту: ослободити своју земљу сопственим снагама.

План нашег Врховног команданта за општу и одлучујућу пролећну офанзиву био је следећи:

⁵ У току зиме 1944/45. извршена је реорганизација оружаних снага НДХ.

Ослањајући се на велику прољећну савезничку офанзиву усмерену са истока и запада према срцу хитлеровске Немачке: — ослободити наше народе од фашистичких окупаторских снага на целокупној југословенској етничкој територији, укључујући Словеначко приморје и Корушку, и у том циљу предузети офанзиву свим расположивим снагама ЈА, отколити и уништити главне снаге Групе армија „Е“ у четвороуглу Трст — Целовец — Марибор — Загреб, усмеравајући главни маневар — својим крилним групацијама — долинама Саве и Драве ка Корушкој, и уз јадранску обалу према Трсту, а затим долином Соче ка Корушкој. Ради остварења таквог оперативног плана, Врховни штаб НОВ и ПОЈ је извршио крајем марта следећи распоред и груписање наших снага:

1) Северна групација:

Дравска група — 3. армија (16, 36. и 51. дивизија), 6. и 10. корпус (тек по успешном пробоју), 1. инжињерска бригада, 1. противавионски дивизион, 1. аутобатаљон РВК, ојачана једним дивизионом гардијских реактивних бацача Првене армије и једном јуришном авиодивизијом — била је груписана главним снагама у Барањи, а помоћним у Бачкој, на простору Даљ — Ердут, и у Славонији.

Савска група. — 1. армија (1, 21, 42, 48, 22, 6, 11, 2, 5. и 17. дивизија,⁶ 1. коњичка бригада, 2. тенковска бригада, 1. ПА дивизион, 2. арт. бригада РВК, 1. инж. бригада РВК, 1. аутобатаљон РВК, уз подршку једне јуришне авиодивизије, а у почетним операцијама и једног дивизиона речних монитора Совјетске армије — била је концентрисана, једном подгруппом у Срему а другом у Посавини, у рејону Брчко — Шамац.

2) Централна групација:

2. армија (23, 25, 28. и 45. дивизија), 1, 2. и 3. артиљеријска и једна инжињеријска бригада у прикупљању у источној Босни, у рејону Тузле, и Сарајевска оперативна група, састава: 3. корпус (27. и 38. дивизија), у рејону Соколац — Романија, 2. корпус (3, 29. и 37 дивизија), у рејону Иван-Село — Прача, и 5. корпус (4. и 10. дивизија),⁷ у рејону Крешева. После ослобођења, Сарајева, ова групација је ушла у састав 2. армије, у коју је још улазио један аутобатаљон РВК.

3) Јужна групација:

4. армија — 8. корпус (9, 19, 20. и 26. дивизија), 11. корпус (13, 35. и 43. дивизија), 4, 7. и 9. корпус (предвиђени да уђу у састав тек у другој етапи операција), 1. тенковска бригада, 1. тешка арт. бригада, 1. ловачка ПТ — бригада, 1. ПА — дивизион, 1. инж. бригада — груписала се у северној Далмацији и јужној Лици (9. корпус у рејону Идрија — Комин, 7. корпус у Белој Крајини, а 4. корпус у Кордуну). Под команду 4. армије ставље-

⁶ Друга пролетерска, 17, 42. и 38. дивизија ушле су у састав 1. армије 3. априла, 22. дивизија и 2. тенковска бригада 7. априла.

⁷ Тридесет девета и 53. дивизија су се налазиле у централној Босни.

на је и Ратна морнарица са неколико батаљона морнаричке пешадије. За подршку дејстава ове групације савезничка команда у Италији обећала је помоћ свога ваздухопловства.

Резерва Генералштаба ЈА налазила се, по групама, у западној Србији и на Косову и у Метохији.

Према основној стратегијској концепцији Врховног команданта о пролећној завршној операцији, 3. армија имала је задатак да главним снагама форсира Драву у рејону Валпова, а помоћним — Драву код Сарваша и Дунав код Даља, с тим да по извршеном форсирању развије операције према Винковцима и Вуковару и да у садејству са 1. армијом опколи и уништи непријатељске снаге на Сремском фронту. Шести корпус имао је задатак да својим дејством са Папука у непријатељску позадину олакша форсирање Драве и Дунава. После извршења свих наведених задатака, целокупне снаге 3. армије имале су да продуже енергичну офанзиву Подравином, општим правцем Вировитица — Варајдин — Марибор — Целовец, у циљу избијања на горњу Драву и пресецања непријатељске одступнице за Корушку.

Прва армија имала је задатак да својом главном групом пробије непријатељски утврђени фронт у Срему и што пре избије на линију Вуковар — Винковци и на њој ухвати везу са 3. армијом, а другом, помоћном групом, из Посавине, са сектора Брчко — Орашје, форсира Саву и по избијању на линију Врбања — Жупања енергично продре у рејон Винковаца ради спајања са трупама 3. армије и окружења непријатељске сремске групације. Дакле, брзим продором Савске и Дравске групе дивизија (1. и 3. армије) требало је опколити и уништити непријатељску сремску групацију. Тако постављен оперативни циљ био је оправдан, нарочито због тога што се избегавао фронтални удар на утврђену непријатељску линију у Срему, чије би савлађивање изискивало огромне жртве и свело операцију на фронтално потискивање, а тиме би се, поред осталог, изгубило и у темпу операције.

Друга армија имала је задатак да у почетном периоду ових операција, ангажовањем својих дивизија у долини Босне, обезбеди унутрашње бокове крилних армија (1-ве и 4те) и да у борбама за ослобођење Сарајева држи оперативну везу са Сарајевском оперативном групом. Касније је имала основни оперативни задатак да дејствује општим правцем Добој — Дервента — Бања Лука — Сисак — Карловац — Ново Место, ради брзе ликвидације непријатељских упоришта на десној обали Саве, и да стално обезбеђује бокове 1. и 4. армије и таквим дејством на свом правцу повећава општи темпо завршних операција.

Према основној оперативној идеји, 4. армија, груписана у северној Далмацији, имала је задатак да главним снагама најпре разбије непријатељски фронт у Лици, а затим да енергично надире општим правцем Госпић — Оточац — Сењ — Ријека — Трст, с тим да снаге 4, 7. и 9. корпуса и један део 11 корпуса за то

време, својим активним дејствима у непријатељској позадини, привезују немачке снаге за поједина упоришта и онемогућавају маневровање непријатељских резерви. Регулисано је од стране Генералштаба да трупима у позадини командује и даље Главни штаб Хрватске, односно Главни штаб Словеније, чије ће се функције гасити постепено, у вези са напредовањем стратегијског фронта према северозападу.

У кооперацији са одлучујућом пролећном савезничком офанзивом, општа офанзива свих наших снага отпочела је по предвиђеном плану, Офанзиву је почела 4. армија. Већ 20. марта њене јединице водиле су жестоке борбе са трупима 15. немачког брдског корпуса. Тежиште напада 4. армије било је усмерено на сектор непријатељске одбране: Доњи Лапац — Удбина — Бихаћ, да би главне снаге могле продрети преко личке висоравни између Велебита, с једне, и Пљешивице и м. Капеле, с друге стране, према северозападу, у правцу Ријеке. У петнаестодневним бојевима, од 16. априла, 4. армија ослободила је Лику и Хрватско приморје све до Ријеке. Петнаести немачки брдски корпус био је разбијен и делом уништен, поједини његови делови одступали су у неред у Карловцу и у правцу Хрватског приморја и Ријеке. Притом је наша ратна флота, у тесном садејству са трупима 9. и 26. дивизије, упоредо са наступањем главних снага 4. армије, ослобађала северна далматинска острва и вршила припреме за продор у Кварнер.

Петог априла прешла је у офанзиву и 2. армија. Она је својим главним снагама (ојачана 2. и 5. корпусом) предузела снажне нападе на широком фронту од Сарајева до Бос. Брода. Тако се у долини р. Босне, од 5. до 22. априла, развиле веома огорчене борбе око многобројних непријатељских упоришта поседнутих од трупа 21. брдског армијског корпуса. Претходно су трупе 2. и 5. корпуса, као дотле засебна оперативна група, у тродневним борбама савладале непријатељски отпор у рејону Сарајева и ослободиле овај град (6. априла). Дакле, после великих напора, трупе 2. армије успеле су да ликвидирају сва непријатељска упоришта и да ослободe све градове од Сарајева низ р. Босну, све до Бос. Брода и Дервенте. Пошто је тиме била завршена прва фаза операције 2. армије, то је новом директивом нашег Генералштаба (од 24. априла), 2. армија упућена општим правцем Бања Лука — Карловац — Ново Место, са задатком да ликвидира непријатељска упоришта на десној обали Саве, у долинама река Врбаса, Саве, Уне и Купе, и да комбинованим маневрима у рејону Сиска и Карловца садејствује 1. и 4. армија у њиховим брзим продорима према западу, односно северозападу.

Једанаестог априла, шест дана после почетка офанзиве 2. армије, прешла је у напад 3. армија и, већ сутрадан, 12. априла, главним снагама форсирала Драву. У току 14. априла ослобођен је Осиек, тако да је разбијени непријатељ у овом рејону био принуђен на ујурбано повлачење ка Нашицама. Пошто је 1.

армија, 12. априла, пробила непријатељски утврђени положај у Срему и принудила непријатеља на повлачење ка Винковцима, Генералштаб је одмах изменио правац дејства главних снага 3. армије и, после ликвидације непријатеља у рејону Михољац — Осијек, оријентисао их Подравином према Вировитици.

Прва армија, односно њена Сремска група дивизија, предузела је пробој на свом десном крилу, у циљу што брже избијања на линију Вуковар — Винковци. После снажне артиљеријске припреме, и уз подршку авијације, наше јединице су 12. априла пробиле непријатељски фронт. Следећег дана дивизије 1. армије ослободиле су Винковце, главно непријатељско упориште на Сремском фронту и тиме у првој етапи офанзивних операција, поред неуспеха Јужне оперативне групе дивизија, у ствари ликвидирале сремски фронт, тако да су се целокупне снаге 1. армије сада оријентисале на савски операцијски правац, у циљу енергичног продирања ка своме главном операцијском објекту — Загребу. Делимично разбијене, непријатељске снаге повлачиле су се са Сремског фронта према западу и покушавале да пруже узастопне отпоре у рејону појединих градова, да би успориле надирање 1. армије и омогућиле извлачење трупа 21. армијског корпуса јужно од Саве, које још није било завршено. Тако су корпусне резерве 34. немачког корпуса, појачане пристиглим трупима 21. брдског армијског корпуса, успеле да у зони Баково — Стриживојна — Јаруге за извесно (краће) време спрече продор 1. армије у Словенију. Наиме требало је седам дана упорних борби да би јединице 1. армије разбиле ову непријатељску групацију и ослободиле Брод, а затим Славонску Пожегу, 21. априла пре подне. На тај начин, крила и бокови немачког стратегијског поретка између Драве и Јадрана били су слоњени и разбијени. Цела Југословенска армија била је у општем наступању

Тако се средином априла, на целом стратегијском фронту од Драве до Јадрана, ЈА налазила у пуној офанзиви према северозападу и садејствовала је суседним савезничким армијама, које су се тих дана налазиле у општој офанзиви на свим фронтovima. Америчке снаге су 12. априла прешле Елбу, совјетске су 13. априла ушле у Беч, а 16. априла пробиле фронт на Одри, док су су англо-америчке трупе у Италији још бориле у рејону Болоње. Пут за Берлин био је отворен. Било је само питање дана када ће се савезничке армије са истока и запада састати у срцу Немачке. Иако је било потпуно бесмислено свако даље вођење рата, ипак је ОКВ, по наређењима Хитлера, веома упорно настојала да одржи стратегијски фронт у Југославији. Тиме се може објаснити ионако упоран немачки отпор нашим снагама које су — у духу постављеног задатка од стране Врховног команданта — журиле да што пре ослободе своју земљу. Тако је Хитлер, видећи да је ситуација постала безнадежна, донео одлуку о напуштању Хрватске тек онда када су совјетске трупе ушле у Беч.

Надирање наших армија продужено је на свим правцима. У времену од 17—20. априла, 4. армија је одбацила непријатеља на десну обалу Речине и избила на стару југословенско-италијанску границу, иако је ОКВ изричито наредила да се држи Ријека. Сада је пред овом нашом армијом стајао 97. немачки корпус, на унапред организованим положајима, решен да пружи жилав отпор. Обезбеђујући десни бок своје армије 4. корпусом у рејону Бихаћ — Генералски Стол, Штаб 4. армије донео је одлуку да продре у Истру са севера, тј. најпогоднијим правцем Клана — Илирска Бистрица — Трст, јер је Трст сада био њен најважнији оперативни циљ. У том смислу је и Генералштаб 20. априла наредио Штабу 4. армије да главним снагама крене ка Трсту, да потребним снагама обезбеди свој десни бок са севера и да истовремено блокира главне снаге 97. корпуса у рејону Ријека—Клана. У том циљу тежиште операције ове армије пренето је са ријечног фронта ка северном, десном крилу (Презид — Илирска Бистрица), где је била груписана њена северна, веома покретљива, група, специјално појачана тенковима и артиљеријом. После извршених припрема за продужење офанзиве према Трсту, организујући општи напад са двама јаким крилним групацијама (са тежиштем на десном крилу), у виду двокрилног обухватног маневра, јединице 4. армије продужиле су, 25. априла своју офанзиву у духу постављених задатака и брзо пробиле непријатељски фронт на сектору Св. Петар — Илирска Бистрица. Пошто је ратна флота раније заузела највећи део острва у Кварнеру, истовремено кад је постигнут успех на северу, наше снаге су извршиле десант на сектору Ловран—Мошчаница и на тај начин брзо продрле у Истру. Крила непријатељског одбрамбеног система у рејону Ријека — Клана — Рупа била су разбијена. Сада су обе крилне оперативне групе 4. армије (десна — 20, 29. и 43. дивизија и лева — 9. дивизија), на челу са тенковским и моторизованим одредима, кренуле (29. априла) у општи напад према Трсту, остављајући на ријечком фронту средњу оперативну групу (13, 19. и 26. дивизија) да држи у блокади главне снаге 97. корпуса, онемогућајући им сваки маневар према северу. После тродневних бојева у предграђу, наше јединице ослободиле су 1. маја Трст, а затим, истога дана, Тржић и Горицу и избиле на Сочу. Истовремено 2. новозеландска дивизија англо-америчке групације избила је на Сочу и 2. маја ушла у Трст. Истра је била ослобођена до 6. маја, а опкољени 97. армијски корпус предао се 7. маја нашим јединицама.

Када су, 29. априла, главне снаге 4. армије кренуле ка Трсту, јединице нашег 7. корпуса су предузеле операције у правцу Љубљане и заједно са 29. дивизијом⁸ ослободиле је 9. маја. По избијању у рејон Трст — Горица, Штаб 4. армије, 3. маја, упутио је

⁸ Ова дивизија (без 10. бригаде) из састава Десне оперативне групе 4. армије била је одређена за везу између 7. корпуса и 4. армије.

долином Соче, за Корушку, један појачани моторизовани одред, који је 9. маја стигао у Целовец, где су се већ налазиле савезничке трупе.

Одмах после пријема директиве за продужење офанзиве према Бањој луци и, даље, ка Карловцу, Штаб 2. армије образовао је две оперативне групе: Унску (четири дивизије), са задатком да ликвидира непријатељска упоришта у доњем току Уне, избије у рејон Туропоља и спречи комуникације Карловац—Загреб, и Карловачку (три дивизије), са задатком да ликвидира карловачки утврђени чвор. У духу постављеног задатка, 2. армија предузела је операције. После ликвидације непријатељских упоришта у долини Саве, Уне и доње Купе, јединице Унске групе ослободиле су поједине градове у Банији и већ 8. марта ушле у Загреб. Остале јединице 2. армије (Карловачка група) стигле су већ 3. маја у рејон Карловца, веома јаког непријатељског упоришта, у коме се налазио и Штаб немачког 91. армијског корпуса, и 7. маја, после тродневних веома упорних борби, успеле да савладају отпор непријатеља и ослободе овај град. Тога дана, по директиви Генерал-штаба ЈА, Штаб 2. армије упутио је јаче снаге у рејон Кримског и Брежице у циљу пресецања одступнице непријатељским снагама које су се из рејона Загреба повлачиле према западу.

У времену од 10—14 маја, у тесном садејству са јединицама 1. армије, 2. армија је продужила гоњење разбијеног непријатеља у правцу Зиданог Моста и Цеља. Спајањем јединица 2. армије са јединицама 3. армије, 11. маја, у рејону Цеља, била је пресечена одступница оним непријатељским снагама које су се из рејона Загреба и Загрја повлачиле према северозападу и затекле се јужно од Драве.

Пошто је очистила рејон Брод — Плетерница — Славонска Пожега, 1. армија је продужила надирање широким фронтом према Загребу, али је крајем априла задржана на благовременом организованом положају р. Сава — Новска р. Илова, који се пред 3. армијом продужавао линијом Било Гора — Вировитица — Ст. Градац — Драва, а пред 2. Армијом положајима у доњем току Уне. Користећи све хемиске трупе и разне делове разбијених јединица, Штаб немачког 21. брдског корпуса покушао је да на овим унапред организованим и добро припремљеним положајима задржи надирање 1. армије. Међутим, услед развоја ситуације на другим фронтовима, непријатељ је, и поред тако жилавог отпора и успешних противнапада, био принуђен да се ноћу 1/2. маја повуче ка Загребу и Вараждину. Енергично гоњење од стране наших снага изазвало је код неких непријатељских јединица право расуло. Тако су трупе 1. армије 12. маја ушле у рејон Цеља, где су ухватиле везу са трупама 2. и 3. армије.

У духу постављеног задатка, јединице 3. армије, ојачане 6. корпусом, продужиле су 16. априла надирање долином Драве према северозападу. Непријатељ је покушао да на узастопним

положајима и у појединим насељеним местима у појасу Подравине успори надирање 3. армије. Нарочито је пружио веома жилав отпор у рејону Подравске Слатине и на прилазима Вировитици, вршећи чак и низ противнапада на наше снаге. После ослобођења Вировитице (25. априла), 3. армија је, 26. априла, прешла у општи напад на целом фронту од Драве до Билогоре, усмеравајући тежиште напада гребеном Билогоре. Непријатељ је веома упорно бранио линију Питомача — Грубишно поље, али је, после тродневних веома упорних борби, захваљујући успешном дејству 10. корпуса из позадине, био принуђен да се уз тешке губитке повуче према Вараждину. Четвртог маја ослобођен је и Бјеловар, у коме су нарочито страдале усташко-домобранске снаге. Од 3—4. маја 3. армија је наставила гоњење непријатеља на читавом фронту. Немачке трупе повлачиле су се у пуном нeredу према северозападу, ка Корушкој. Да би пресекла њихову одступницу, Генералштаб ЈА наредио је 3. армији да убрза своје надирање правцем Марибор — Дравоград — Целовец. Тако су јединице ове армије, продужавајући своје наступање у духу примљене директиве, 9. маја ушле у Птуј, а 10. маја у Марибор. Њене главне снаге су већ 12. маја избиле у Дравоград и на тај начин пресекле одступницу непријатељским снагама које су остале јужно од Драве, изложене потпуном окружењу. Веома је карактеристично да су се Немци, и после безусловне капитулације потписане 8. маја, и даље веома упорно борили на југословенском ратишту, нарочито у северозападним областима наше земље, не прихватајући наређење своје врховне команде да положи оружје. Тек 15. маја престао је сваки отпор непријатеља у Југославији када су и главне снаге групе армија „Е“, на челу са командантом Југоистока генерал-пуковником Лером, биле принуђене на предају.⁹

Предузимајући завршне операције у духу основне стратегијске концепције о последњем одлучујућем нападу свих савезничких армија на Немачку, Југословенска армија у потпуности је одговорила својој савезничкој обавези, јер је у четрдесетодневним непрекидним борбама од Срема до Далматинског Загорја до Корушке и Соче достојно извршила добијени задатак.

Тако је ратно-револуционарни циљ: национално и социјално ослобођење наших народа, постављен на почетку устанка 1941. коначно остварен. Тиме су југословенски народи са својом ослободилачком армијом, борећи се пожртвовано у оквиру антихитле-

⁹) Вероватно је да су се ове немачке снаге надале у Хитлерову мериу да продужи отпор у тзв. „Националном редуту“ који је требало да буде организован на подручју Аустрије и Баварске. Касније, кад је ова нада пропала услед брзих продора савезничких армија са истока и запада у Аустрију и Баварску у првој половини априла, онда се ове немачке снаге више желеле да се предаду англо-америчким трупама које су надирале из Италије према Корушкој него нама. Но ни ове наде нису им се оствариле.

ровске коалиције, уз помоћ својих савезника, а нарочито Совјетског Савеза, извршили велику историјску мисију. Натчовечанском свенародном четворогодишњом борбом, под руководством Комунистичке партије Југославије и друга Тита, створена је нова Југославија, братска и равноправна заједница југословенских народа.

RESUMÉ DE L'ARTICLE DE VLADIMIR TERZIĆ.
LES OPÉRATIONS CONCLUSIVES DE L'ARMÉE YOUGOSLAVE
EN 1945

L'armée populaire de libération et les partisans (résistants) de Yougoslavie ont combattu sur le champs de bataille yougoslave dans des conditions les plus difficiles, isolés, sans aucune liaison opérative avec les puissances alliées. En automne 1944 l'Allemagne d'Hitler était isolée au point de vue politique et économique et entourée au point de vue stratégique. Les Allemands se défendaient désespérément sur tous les fronts. Grâce aux grandes offensives contre l'Allemagne en automne, les Alliés ont obtenu des résultats très importants. Les forces de l'Armée rouge sont arrivées jusqu'à la Vistule et, après la libération de la Roumanie et de la Bulgarie, elles se sont liées déjà le 14 septembre avec NOV sur le Danube. Ensemble, ils ont libéré Belgrade le 20 octobre. Peu après, les unités de NOV ont libéré la Serbie, la Macédoine et le Monténégro, comme la plus grande partie de l'Herzégovine. A même temps l'Armée rouge est arrivée jusqu'à la Pannonie sur le Danube centrale et les forces des Alliés jusqu'au Rhin et les Apennins du nord.

Au cour de ces jours d'automne les forces de l'Armée de libération populaire comptaient 52 divisions, c'est-à-dire 198 brigades des tireurs classées en 19 corps d'armée, puis 14 brigades d'artillerie, deux divisions d'aviation, une division blindée, une d'ingénieurs et une des chemins. Il y avait en outre 60 détachements partisans et de nombreuses unités de sécurité.

Après la libération de Belgrade le camarade Tito est venu dans la capitale avec le Comité nationale d'où il continua à diriger les préparations et opérations de guerre pour la libération définitive du pays.

A la veille de l'offensive du printemps la situation générale sur les fronts des Alliés était suivante :

Sur le front oriental l'Armée rouge se trouvait sur la ligne Oder-les Montagnes slovaques—Estergon—lac Balaton—Drava; sur le front occidental les Alliés ont formé plusieurs têtes de pont sur le Rhin pendant que les forces alliées en Italie étaient devant la ligne lac Comacno—Bologne—Alpes toscans. Toutes les forces de la coalition antihitlerienne comme de l'Occident aussi de l'Orient s'étaient dirigées dans une offensive concentrique vers le cœur de l'Allemagne d'Hitler.

Sur le champs de guerre Yougoslave des Balcans le groupe allemand d'armées »E« avait pour sa tâche l'obligation de fermer la

direction de Sava aux forces les plus importantes de l'orient et aux forces d'aide qui venaient de Trieste pour pouvoir ainsi protéger le carré Trieste—Celovec—Maribor—Zagreb comme la zone opérative spécialement importante où était le point de communications des groupes d'armées »C« en Italie et des groupes »JUG« en Macédoine occidentale.

Dans l'offensive générale des Alliés l'Armée yougoslave avait une section indépendante du front allié, c'est-à-dire la section entre Drava et l'Adriatique avec le but de libérer son pays par ses propres forces, en dirigeant le centre de gravité vers nord-ouest (avec quatre armées); la Troisième armée devait pénétrer à travers la vallée de Drava vers Celovec, la Première à travers la vallée de Sava vers Zagreb et Celje, la Deuxième à travers Banja Luka et Karlovac vers Ljubljana et Jasenice et la Quatrième, prise la direction littorale, vers Istrie et Trieste. L'offensive générale de nos forces a commencé comme il était prévu à la fin du mars. L'offensive était commencée par la Quatrième armée, la Deuxième, Troisième et la première venaient après. L'avancement de toutes les armées était irrésistible, en brisant la résistance ennemie dans leur direction elles réalisaient la tâche que leur était posée. Ainsi nos forces ont définitivement libéré à la fin d'avril et au début du mai Slavonie, Croatie, le littoral croate, Slovenie, le littoral slovène avec Trieste et une grande partie de la Carinthie. La voie de retraite vers l'occident était barrée aux plus importantes forces allemandes du groupe »E« et elles étaient obligées de se rendre. Ainsi, l'Armée yougoslave a complètement accompli sa tâche et ses obligations vers les Alliés et pendant des combats qui duraient 40 jours depuis Srem jusqu'à la Carinthie et Soča elle a dignement réalisé son devoir. C'est ainsi que les buts de guerre et de révolution; la libération nationale et sociale, les tâches qui étaient posées au début du soulèvement, étaient définitivement réalisés grâce aux combats surhumains de nos peuples sous la direction du Parti communiste et du camarade Tito.